

Gender – Res Publika. Kulturologická reflexia

Lucia Valková

Abstrakt

Príspevok je koncipovaný formou reflexie na viaceré aspekty problematiky gendra v súvislosti s hranicou medzi osobným a verejným, najmä v kontexte digitálnej produkcie. Ale nielen zo strany médií či influencerov, ale aj nás samých ako jednotlivcov. V príspevku sa venujeme pozitívnym príkladom občianskej angažovanosti prostredníctvom digitálnych médií.

Kľúčové slová

Gender, identita, digitálny aktivizmus, zodpovednosť.

Úvod

Internet, nové médiá poskytujú rozsiahly priestor na prezentáciu myšlienok, nápadov, interpretáciu sveta, názorov rôznych skupín, a to mnohými formami a spôsobmi, ktoré majú menší či väčší vplyv na recipientov. Okrem využívania internetu na šírenie fake news, deep fakes či konšpirácií a mnoho iných nachádzame široké spektrum pozitívnych tendencií v mediálnej a digitálnej tvorbe, ktorých cieľom je využitie potenciálu pre oblasti neformálneho vzdelávania. Snahy o transformáciu sa tak v plnej miere odrazili aj v mediálnej a digitálnej forme, ktorá poskytuje neobmedzený priestor pre angažovanosť, osobnú i spoločenskú. Internet a digitálne médiá sa v rôznych formách stali výraznými prvkami pri budovaní našich osobností, získavaní názorov, informácií, pri konfrontácii s odlišnosťou, stali sa azda najrozšírenejšou formou komunikácie. Aj na základe takýchto virtuálnych sociálnych vzťahov a interakcií kreujeme svoje ja, obraz o svete, o našom mieste v ňom.

Občianska angažovanosť a digitálny aktivizmus

Dostupnosť internetu, a médií umožnilo prepojiť a spojiť najvzdialenejšie časti sveta a urýchlilo globalizáciu a vzájomné ovplyvňovanie kultúr, spoločenských, štátov, jednotlivcov. Významnými dôsledkami bolo zrýchlenie komunikácie, otváranie obchodných príležitostí, hospodársky a ekonomický rozvoj, výmena enormného množstva informácií, poznatkov. V slovenských reáliách bol bodom zlomu, najmä ideovým, rok 1989. Priniesol voľnosť a otvorenosť v mnohých oblastiach a jednou z nich bolo aj opätovné verejné deklarovanie viery bez hrozby perzekvovania. Súčasne bol jednotlivec konfrontovaný s množstvom vplyvov postmodernej filozofie, ktorá sa pretavila do špecializácie mnohých vedných odborov, umenia, prehodnocovania štruktúr moderny, ktoré v lyotardovskom zmysle podrývali legitimitu

„veľkých rozprávaní a právd“. V tomto zmysle dochádzalo aj k prehodnocovaniu tradičných náboženských systémov a vzniku viacerých odnoží či k prelínaniu s východnými náboženskými systémami. Jedinec nadobudol autonómiu a slobodu, ktoré sa stali hodnotami súčasnej spoločnosti. Autonómia však núti človeka k sebaurčeniu, k sebareflexii a vyzýva ho, aby za svoje konanie prevzal zodpovednosť. Poľský sociológ Zigmund Bauman tvrdí, že so slobodou, ktorú prinieslo zrušenie modernity, človek získal morálnu autonómiu. Pre každého človeka je nevyhnutné, aby si uvedomil, že s touto morálnou autonómiou prichádza aj morálna zodpovednosť. Prebiehajúca etická kríza však nemusí znamenať krízu morálky. Ľudia, ktorí sa ocitajú v postmodernej spoločnosti, musia prijať vlastnú mravnú zodpovednosť, ktorá im nemôže byť odňatá, no nemôžu sa jej ani zriecť. Táto nová situácia môže spôsobovať zúfalstvo, ale poskytuje človeku aj možnosti, aké nikdy predtým nemal.¹ Na druhej strane, americký filozof a ekonóm, Francis Fukuyama upozorňuje na iný aspekt slobody:

„Sloboda a široká možnosť voľby v modernej liberálnej spoločnosti však môže viesť aj k tomu, že ľudia budú nešťastní a budú sa cítiť osamelí. Začne im chýbať pôvodné spoločenstvo a usporiadaný život; budú mať pocit, že oň prišli. Hľadajú autentické identity, pomocou ktorých si vytvárajú puto k ostatným ľuďom. Môžu podľahnúť vábeniu politikov, ktorí ich budú presvedčať, že ich existujúce štruktúry moci zradili a neberú ich do úvahy; budú mať pocit, že sú členmi dôležitých spoločenstiev, ktoré sa opäť dočkajú uznania.“²

Dôležitosť prijatia morálnej zodpovednosti za „hlas“ alebo vplyv, ktorý svojou aktivitou dosahujeme, nie je len problematika osobností na sociálnych sieťach. Klamlivé, skreslené informácie, nie sú len marketingovým „ťahom“ na zvýšenie predaja. Sú všade okolo nás – vylepšovanie reality či nás samých nie je ničím novým. Prijatie zodpovednosti by malo byť na oboch stranách. My ako recipienti im dávame priestor na to, aby nás ovplyvňovali, nekriticky prijímame obsahy, pravdy, názory, obraz sveta, ktorý ponúkajú. My ich legitimizujeme každým „lajkom“ či zdieľaním.

Rýchle a takmer bezhraničné možnosti šírenia informácií, sloboda a zosieťovanie sveta robia naďalej aktuálny aj dôležitý názor Z. Baumana, ktorý upozorňoval aj na negatívne účinky globalizácie v zmysle, že „nebezpečný vedľajší produkt „prináší“ nacionalismus, náboženský fanatismus, fašismus a samozrejme terorizmus, jež jdou ruku v ruce s progresivní liberální globalizací.“³ V posledných rokoch môžeme sledovať nárast popularity a najmä mediálnej prezentácie niektorých vlogerov, blogerov, komentátorov, politikov či predstaviteľov cirkvi, ktorí šíria určitý rigidný, v mnohom skreslený obraz sveta. Aj preto sa posilňuje upínanie sa k národnému cíteniu ľudí a boj za zachovanie tradícií, ktoré majú bojovať proti globálnym procesom. „Těžisté politiky se přesouvá k tématu národa, příslibům bezpečí a obnově slávy zaslých časů.“⁴ Strach, ktorý sa stáva súčasťou akejkoľvek debaty o migrácii, genderových stereotypoch, sexuálnej výchove, mimovládnych organizáciách a mnohom ďalšom podporujú aj tzv. alternatívne médiá prostredníctvom „fake-news“ a využívaním postfaktuálnosti, ktorá prináša rozmanité obrazy o súčasnom svete a zároveň sa tieto informácie šíria neporovnateľne rýchlejšie ako vedecké názory etablovaných odborníkov.

¹ BAUMAN, Z.: *Úvahy o postmoderní době*. Praha: Slon, 2006, s. 151 – 153, 161 – 163.

² FUKUYAMA, F.: *Identita. Túžba po dôstojnosti a politika hnevu*. Bratislava: Premedia, 2019, s. 147.

³ BAUMAN, Z.: *Tekuté časy. Život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008, s. 17.

⁴ GEISELBERGER, H. (ed.): *Velký regres. Mezinárodní rozprava o duchovní situaci dneška*. Praha: nakladatelství Rybka Publishers, 2017, s. 6.

Predstavitelia vlád sa nesnažia o koordinované riešenie problémov, ale stratu legitimacy kompenzujú veľkým úsilím, ktorého cieľom je „sekuritizácia“⁵ sociálnych problémov. Politické elity (v neoficiálnej, ale tesnej súčinnosti s prostriedkami masovej komunikácie a médiami zábavného priemyslu) podnecujú, resp. priživujú strach. Vďaka tomu zvyšujú svoj politický kapitál. Snaha o spoločnú koordináciu na zmenu stavu sa stáva nereálnou. Spolu s tým sa znižuje vôľa viesť dialóg, ktorý by viedol k obojstrannému rešpektu a porozumeniu. Aspekt šírenia strachu nie je len otázkou hospodárskeho rastu, suverenity štátu alebo napr. migrácie. Otvplyvňuje sféru individuality, intimity, sexuality, genderovej prezentácie, kde je rovnako vnášaný prvok strachu z „neprirodzeného“, ktorý je zakorenený v nevedomosti, príklonu k tradicionalizmu. Hlavnou prekážkou je odmietanie inakosti, ale aj zmien vo vnímaní určitého (aj genderovo podmieneného) spoločenského usporiadania, ktoré môže mať pozitívny vplyv na ďalší vývoj spoločnosti a kultúry.

Problematicky nevnímame rozšírenie názorového spektra či zavádzanie klamlivými informáciami; nebezpečenstvom je strata potreby viesť otvorený a konštruktívny dialóg, ktorý by dokázal zmierniť napätie v hodnotovo odlišných názorových táboroch. Český psychiater a teológ Max Kašparů poukazuje na stratu našej schopnosti realizovať konštruktívny dialóg, pričom náš názor a pravdu považujeme za absolútnu. Diskusiu používame ako nástroj poníženia protivníka, nie na hľadanie objektívnej pravdy či poučenia partnera. Okrem pojmovej jasnosti a jednoznačnosti treba čerpať argumenty z overených zdrojov. M. Kašparů hovoril o niekoľkých pravidlách pri samotnom vedení dialógu. Jedným z nich bolo zotrvanie v téme dialógu, neprispôsobovanie si oblasti, v ktorej sa cíti diskutér silnejší ako protivník.“⁶ M. Kašparů pripomína dôležitosť vedenia diskusie už v antike, v ktorej je potreba hľadania pravdy prostredníctvom dialógu⁷ známa najmä z filozofického myslenia Platóna⁸ a jeho heuristického rozhovoru. Práve v tomto spôsobe vedenia rozhovoru ide o bezprostrednú konfrontáciu protichodných myšlienok, ktorej cieľom bolo medzi účastníkmi dialógu predloženie presvedčivej argumentácie.

V kontexte nášho zamerania na problematiku gendra pozorujeme premeny, ktoré viedli v kontexte angažovanosti aj k negatívnejším vplyvom. Najmarkantnejšie je rozšírenie do mediálneho a digitálneho priestoru, keď diskutéri vystupujú najmä z pozície hodnotenia a vyjadrovania postoja k spoločenským problémom bez ohľadu na ich vzdelanie, skúsenosti, prax. Okrem politických predstaviteľov sa do názorového spektra zapájajú aj predstavitelia dvoch najpočetnejších cirkví na Slovensku – západnej katolíckej vetvy (rímskokatolíckej cirkvi) a evanjelického prúdu (evanjelická cirkev augsburského vyznania), ktoré sa stali aj vplyvnými mediálnymi vzormi, resp. reprezentantmi určitých názorov. Aj vďaka nim sa náboženské učenie, hodnoty a pohľad na svet dostávajú k väčšej mase a nekončia za dverami príslušnej fary či

---

⁵ Pojem, ktorý používa Z. Bauman. Využíva sa najmä v spojení s ekonomickými aspektami ako mechanizmus prenosu rizika (proces premeny menej likvidných aktív na likvidné cenné papiere). V kontexte zamerania na sociálne problémy, na ktoré odkazoval Bauman, ide zrejme o prenos zodpovednosti za legitimizovanie páličivých problémov na mediálnu oblasť, ktorá vplyvom politickej moci umocňuje prostredie strachu, čím posilňuje postavenie štátnej moci pri opatreniach proti nežiadúcim javom.

⁶ KAŠPARŮ, M.: *O mozcích a bezmozcích*. Brno: Cesta, 2018, s. 56 – 58.

⁷ Spôsob dialógu využíval už Sokrates, avšak Platón ako jeho žiak, ho využíval ako formu svojich diel, v ktorých polemizoval o takmer všetkých oblastiach súdobého spoločenského života.

⁸ PLATÓN: *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 129 – 140.

kostola. Do popredia sa v posledných rokoch dostali témy LGBT+ minority, „gender ideológie“, „kultúry smrti“, ktoré sa prezentujú často s prívlastkami „zhubná“, „liberálna“, „škodlivá“ či v súvislosti s propagandou. Vyššie uvedení predstavitelia ich spájajú ich rôznymi negatívne vyznievajúcimi hodnotiacimi postojmi voči inakosti, aby v „publiku“ (veriaci v kostoloch, sledovatelia ich verejných vystúpení) alebo v čitateľoch (cirkevných novín, blogov a podobne) vyvolali rovnaký druh emócií – strach a odmietanie. Ako upozorňoval Z. Bauman, „*Strach, jakmile se ocitne v lidském světě, získává vlastní hybnou sílu a vývojovou logiku a potřebuje vskutku jen nepatrně pozornosti a minimum dalších investic, aby rostl, sílil, šířil se – a to nezadržitelně.*“⁹

Na druhej strane považujeme za veľmi dôležité poukázať na angažovanosť ako snahu zapojiť sa do diania, konkrétnych procesov, podporiť transformáciu v oblastiach, ktoré nás zaujímajú alebo si vyžadujú pozornosť širšej verejnosti. Táto túžba je prítomná v snahe človeka niečo kreovať a vytvárať, pretvárať na svoj obraz. Slovenská politologička Adriana Vasil'ková reflektovala občiansku angažovanosť, jej legitimitu, obdobia, v ktorých mala dôležité postavenie, spôsob vzniku v danej dobe a podobne. Vo svojich úvahách vychádzala z pozitívneho vnímania občianskej angažovanosti, ktorá je vnímaná v kontexte vzťahu medzi štátom a občanom. Uvádza tri dôvody, prečo bola občianska angažovanosť prínosom: „*Prispieva k adaptácii človeka na jestvujúce spoločenské podmienky, je vyjadrením jeho snáh po lepšom živote, na ktorý môže mať individuálny podiel a občan ako taký môže byť spoluvorcom nových konceptov spoločenských zmien.*“¹⁰ Príklady snáh o zmenu zdola nemusíme hľadať len v historických epochách zlomových rokov; štrajky, protesty či tiché demonštrácie sú súčasťou aktivizmu aj v posledných nielen rokoch, ale aj mesiacoch a týždňoch. A. Vasil'ková hovorí o dvoch podobách občianskej angažovanosti: „*Prvá funguje ako posilňovanie emancipácie občana v každodennom živote. Druhá je skôr stigmatizáciou neriešených problémov štátu, ktorý prešiel demokratickou tranzíciou, je vnímaný ako plnoprávny člen EÚ, ale zároveň si nesie do budúcnosti rezídua z minulosti, ktoré zatiaľ nie sú riešiteľné. [...] Občianska angažovanosť a občianska spoločnosť v pozitívnom slova zmysle je vízia, ku ktorej smerujeme a ktorej naplnenie závisí od aktivity konkrétnych ľudí.*“¹¹ Pokiaľ vypustíme hraničný prejav aktivizmu a angažovanosti, ktorý sme načrtli, vnímame mnoho príkladov, keď napr. občianke združenia, neziskové organizácie, jednotlivci supľujú štát a jeho orgány, aby priniesli zmeny vo vnímaní a myslení ľudí v mnohých závažných témach z oblasti ekológie, politiky, vzdelávania, vedy, kultúry a mnohých iných. Svojou prácou sa aktívne podieľajú nielen na šírení osvetu, práci s najzraniteľnejšími, na praktickej pomoci, ale apelujú a spolupracujú aj pri systémových zmenách v spolupráci so štátnymi orgánmi, ak sa na to nájde politická otvorenosť a vôľa.

V tomto smere identifikujeme veľké množstvo pozitívnych posunov k pokusom o organizované a riadené diskusie, ale aj prácu s faktami a otvorenosť k rôznym témam. V roku 2020 sa začal projekt udeľovania ocenení osobnostiam sociálnych sietí na Slovensku prostredníctvom ankety SOWA (Social Awards Slovakia). Anketa spočíva v hlasovaní ľudí o najobľúbenejších osobnostiach sociálnych sietí (Instagram, Facebook, You Tube), ktoré musia

⁹ BAUMAN, Z.: *Tekuté časy. Život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008, s. 18.

¹⁰ VASILEKOVÁ, A.: Občianska angažovanosť na Slovensku – minulosť a súčasnosť. In: *Security, Economy & Law*, 2018, s. 85.

¹¹ VASILEKOVÁ, A.: Občianska angažovanosť na Slovensku – minulosť a súčasnosť. In: *Security, Economy & Law*, 2018, s. 99.

spĺňať určité kritériá a zároveň prejsť výberom poroty. Hodnotené sú 2 kategórie, v prvej sú: Entertainment, Food, Family, Media speaker, Sport inspiration, Music World, Fashion & Beauty, Brands of Slovakia, Community Page, druhú tvoria: Public Responsibility, Public Health, Cena poroty.¹² Už druhý rok sa takýmto spôsobom reflektuje nielen aktivita osobností na sociálnych sieťach, ale zároveň sa dostávajú do popredia aj pozitívne príklady influencerov, vlogerov a iných digitálnych tvorcov, ktorí kreujú hodnotný obsah a zároveň si dokázali vytvoriť širokú základňu fanúšikov a sledovateľov. Mnohí z nich sa snažia o osvetu v rôznych oblastiach; vzdelávať, korektné informovať, podporovať rozvoj, inklúziu, prinášať pozitívne príklady zmien, aktivizovať a omnoho viac.

Jedným z pozitívnych aspektov, ktoré tieto ankety prinášajú, je v istom zmysle vyvracanie genderových stereotypov, najmä z hľadiska rôznorodosti v jednotlivých kategóriách.¹³ Kým v kategórii media speaker je viditeľná prevaha mužov, naproti tomu kategória public responsibility je takmer výhradne zastúpená ženami. Public responsibility je kategória, v ktorej sa zameriavajú na spoločensky zodpovedné správanie, aktivizáciu zdola, v nomináciách prevládajú najmä neformálne formy vzdelávania a angažovanosť vo verejných veciach. Športová kategória už nie je len mužskou záležitosťou, no téma rodiny a jej prezentácia je ženskou doménou. Z pohľadu nominácií v jednotlivých kategóriách je zreteľné, že kým verejná sféra sa stala miestom realizácie pre mužov aj ženy, intímnu sféru rodinného života držia v rukách ženy. Napriek tomu sa pri jednotlivých nominovaných v značnej miere stiera stereotypné nazeranie na mužsko-ženské pôsobenie.

Neformálne vzdelávanie

Na vplyv digitálnych médií, ich samotných tvorcov, ale aj produktov môžeme nazeráť z niekoľkých hľadísk. V kontexte nášho príspevku sme sa zamerali na ich edukatívny potenciál v rámci ich sociálnej angažovanosti. V súvislosti s témami gendra, stereotypov, vnímania mužskosti, ženskosti, plurality identít a inakosti sme vybrali niekoľko príkladov digitálneho aktivizmu, ktorý je úzko spojený s neformálnym vzdelávaním, a to najmä z dôvodu, že svojimi aktivitami supľujú zvyšovanie povedomia o spoločensky dôležitých témach. Okrem sociálnych sietí sa obľúbenou platformou stali podcasty, ktoré síce oproti vlogom a blogom vylučujú aktívnu interakciu publika, no zároveň sú prenosnou a dostupnou formou na rozvoj

---

¹² WEB (1): 2021. nečíslované.

¹³ WEB (7): Za rok 2021 boli nominovaní: kategória community page (zomriofficial, pre_zeny, demotivacia, somidealista, dnes_cestujme, thisisslovakia, angryearth), food (adriana_polakova, andy.stech, mystoryofcooking, mrpyco, foodtipskosice, simona_malkova, chutodnaty), family (maria.bartalos, kristina.tormova, iversanns, danielatwinns, alexanda.janosik, veronikavelezuzulova, basastevulova), entertainment (feo_joke, evelynjefresh, domi_haly, frlajs+zrebný, patopopular, simonacomey), public responsibility (zuzanahanzelova, dejepisnak, sexualnavychova, vedator_sk, babyheriban, nataliapazicka, bagnari), media speaker (viktorvincze, michal_kovacic, becca_tojeona, barbora.krajcirova, borisvalabik, gracioso, marcelforgac), public health (maros_molnar, fitclan, chudnutie_zdrava_strava, doktorkou.z.lasky, ministerstvo_zdravotnictva_sr, spolu_aut, hitjezdravozit), music world (simonahegerova, mariacirova, emmadrobna, tinaslovakia, klarisa_7777, celbuckingham, dararolins_vermi), actor (donda_kawa, gabrielamarcinkova, brano.deak, jan_kolenik, lukasfrlajs, oswaldphotoss, zuzana_kravarikova), sport inspiration (zuzanakardos, veghattila, simonakozeewski, mgaborik12, lenkavacval, paja.fialkova, marek_hamsik_17_official), brand of slovakia (dedoles, gymbeamsk, martinus_sk, bezobalovo, abraka_store, lulusbakery.sk, sashe_sk)

neformálneho vzdelávania. Práve na neodmysliteľnosť vzdelania a rozširovania poznatkov poukazuje aj slovenská kulturologička Erika Moravčíková. V ňom vidí cestu ku kritickému prijímaniu a reflektovaniu enormného množstva informácií so všetkými nástrahami, ktoré prináša ich „skrášľovanie“ a úprava. „*Ideologické manipulatívne hry je možné poraziť len tak, že ľudia sa budú sami vzdelávať a aktívne pracovať s informáciami ako aj informačnými zdrojmi. Domnievame sa, že najväčšou zbraňou v tomto nerovnom boji bude spočívať v zaujímaní skeptického a kritického pohľadu, v kontrole, overovaní informácií a v premýšľaní. To si vyžaduje aktívnu snahu o seba-prerod z pasívneho akceptujúceho a prítakávajúceho konzumenta mediálnych posolstiev na kritického hodnotiteľa.*“¹⁴

V príspevku by sme chceli upriamiť pozornosť na vybrané príklady digitálnej angažovanosti, teda snahy zdola o rozšírenie poznania a šírenie osvetu a faktov o rôznych vedeckých, spoločenských, ekonomických, etických a iných témach, ktoré sa mnohokrát stávajú nástrojom na rozdelenie spoločnosti. V kontexte vnímania mužskosti, ženskosti, gendrových stereotypov, intimity chceme výberovo poukázať na niekoľko zaujímavých digitálnych iniciatív v zmysle osobnej a sociálnej angažovanosti.

Sádlo¹⁵

Predstavuje autorskú podcastovú sériu umelkyne Ridiny Ahmedovej, ktorá sa venuje reflektovaniu spoločenského tlaku na ženský vzhlad a hovorí o tom, aké sú pestré a rôznorodé cesty k prijatiu svojho tela.

V ženskom rode¹⁶

Je najmä podcastovou sériou spisovateľky, novinárky a odborníčky na diplomatický protokol a etiketu Kataríny D. Stríčkovéj. Okrem audio formy sa však prezentuje aj na sociálnych sieťach. Zameriava sa na príbehy, skúsenosti inšpiratívnych žien, ktoré si vymieňajú názory, myšlienky. Ide o rozhovory o láske, nádeji a sile v ženskom rode.

Sexuálna výchova¹⁷

Je pomerne nový projekt dvoch mladých žien, ktoré sa vo svojom podcaste, ale aj na sociálnych sieťach venujú sexualite, intimitate, a to najmä otvorene a bez hanby. Svojimi diskusiami sa snažia suplovať chýbajúcu sexuálnu výchovu v školách.

Hrana¹⁸

Novým projektom roku 2021, ktorý sa spustí v novembri, je autorská séria podcastov dokumentaristu Lukáša Houdeka o mužskom body image.

90-60-90¹⁹

Podcastová séria o ideáloch, ktorú tvorí komička Simona Salátová. V rozhovoroch s hosťami sa venuje najmä témam pozitívneho vzťahu k svojmu telu, bodyshamingu, intímnym príbehom.

Uvedené iniciatívy vychádzajú z osobnej angažovanosti samotných autorov. Vo svojej tvorbe reflektujú témy, ktoré vychádzajú z ich názorového a ideového spektra. Spoločným znakom je snaha o detabuizáciu tém, čím súčasne môžu prispievať k citlivejšiemu vnímaniu

---

¹⁴ MORAVČÍKOVÁ, E.: Ideologické hry na pravdu v ére postfaktuálnej. In: *Culturologica Slovaca*, 2020, roč. 5, č. 1, s. 23.

¹⁵ WEB (3): *Sádlo*. 2021 [online]. Dostupné na internete.

¹⁶ WEB (2): *V ženskom rode*. 2021 [online]. Dostupné na internete.

¹⁷ WEB (5): *Sexuálna výchova*. 2021 [online]. Dostupné na internete.

¹⁸ WEB (4): *Hrana*. 2021 [online]. Dostupné na internete.

¹⁹ WEB (6): *90 60 90. Podcast o ideáloch*. 2021 [online]. Dostupné na internete.

niektorých aspektov definovania mužskosti, ženskosti, genderových stereotypov a nahľadávaniu spoločenských konvencií, ktoré nezodpovedajú súčasným možnostiam sebarealizácie jednotlivca. Okrem rozširovania povedomia o témach seba prijatia, body positivity, transformáciách vo vnímaní a prežívaní mužskosti, ženskosti či inakosti sa venujú neformálnemu vzdelávaniu v oblasti intimity, sexuality, sexuálnej aktivity. Zároveň dostávajú do popredia mnoho významných inšpiratívnych príbehov, ktoré môžu mať pozitívny vplyv na sebaformovanie mladej generácie dievčat a žien aj chlapcov a mužov.

Sebautváranie, identita a gender

„možnost stát se někým jiným‘ je aktuální náhražkou za spásu či vykoupení, které současnost do značné míry zavrhuje nebo zanedbává. [...] Za použití různých technik můžeme proměňovat svá těla a přetvářet je podle rozdílných šablon. [...] Při listování nablýskanými časopisy má člověk pocit, že všechny vyprávějí vlastně jeden příběh – o způsobech, jak předělat sami sebe, počínaje dietami, změnou vzhledu, domovním interiérem a končící přestavbou vlastní duše; to vše často maskované výzvou, být sám sebou‘.“

(Andrzej Stasiuk²⁰)

Identita má mnoho podôb, je personalizovaná, jedinečná, každý z nás v nej zvyčajne to, čo je pre neho hodnotovo najdôležitejšie, resp. sa stotožňuje s hodnotami väčšieho celku. Z. Bauman hovorí, že „súčasná nejistota je mocnou individualizačnou silou. Miesto aby spojovala, rozdeľuje, a pretože nelze říci, ve kterém oddělení se do příštího dne probudí, idea společných zájmů‘ je čím dál nejasnější a pozbývá veškeré pragmatické hodnoty.“²¹ Našu identitu môžeme vytvoriť prakticky akokoľvek, môžeme usporiadať hodnoty a dôležité aspekty nášho Ja podľa vlastného uváženia. Stačí sa pozrieť na profily influencerov, blogerov, vloggerov alebo nahliadnuť do profilov ľudí na sociálnych sieťach.

Aj z tohto dôvodu by sme úvodný citát aktualizovali s dôvetkom, že okrem nablýskaného časopisu, prezeraním webových stránok, skrolovaním sociálnych sietí či sledovaním videí sme sa, chciac-nechciac, stali súčasťou digitálneho sveta, ktorý príbehu o vytvorení seba samého dáva nielen nový, ale takmer bezhraničný priestor. Preberáme množstvo faktov, poloprávdy a informácií, ktoré utvárajú naše myslenie. Digitálny svet a najmä orientácia v ňom sa stali jedným z výrazných faktorov vplývajúcich na naše sociálne kompetencie a budovanie vlastnej osobnosti a identity. Znalosť a schopnosť vyznať sa v spleti informácií, ktoré sú dostupné a prístupné širokým masám ľudí, predstavujú nevyhnutnú zručnosť každého z nás. Práve informácie sa stali najdôležitejšou hodnotou, a to pre ich bezprostredný dosah, vplyv a rýchlosť šírenia. Ďalším faktorom, ktorý má zásadný význam pre naše sebautváranie ako spoločenských bytostí, sa stáva rozlišovanie obsahu informácií a ich kritické čítanie.

Voľnosť, ktorú nám internet, sociálne siete či dostupné mediálne platformy priniesli, sa stala ihriskom nielen v negatívnom zmysle slova pre rozličné konšpirácie, ale zároveň umožnila zosieťovanie ľudí, vytvorenie komunit či otvorila široké spektrum možností sebaaprezentácie. Takouto dostupnosťou sa rozšírili naše možnosti identifikovania sa, navrstvovania našich

²⁰ BAUMAN, Z.: *Tekuté časy. Život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008, s. 100.

²¹ BAUMAN, Z.: *Tekutá modernost*. Praha: Mladá fronta, 2002, s. 236.

špecificky zvýznamňovaných prvkov, ktoré nás odlišujú a zároveň pripodobňujú k druhým ľuďom. Naša identita sa tvorí len vo vzťahu k iným. Z. Bauman poukazuje na spoločensky podmienené kreovanie plurality identity: „*Identita [...] je něčím, co se konstruuje a co je (alespoň v principu) možno konstruovat různými způsoby.*“²² Už nástup postmoderny, rýchla informatizácia a preskupovanie reálneho a virtuálneho sveta len podporujú mnohotvárnosť, fluidnosť, roztrieštenosť v spoločnosti, čo sa v priamej úmere odráža aj v prežívaní jedinca a budovaní vlastného Ja.

Gender predstavuje pojem zastrešujúci určitý sociokultúrny konštrukt prezentácie biologického pohlavia. Zároveň je jedným z osobnostných faktorov, prostredníctvom ktorého sa učíme porozumieť svetu okolo nás. Sloboda, rozšírenosť informácií, snahy o narušenie tradičných väzieb, dekonštrukcia, vplyv postmoderného, feministického myslenia a mnoho ďalšieho umožnili, že politika identít²³, ktorá sa stala súčasťou nielen v sociálnej oblasti, sa preniesla aj do roviny politiky, a teda formovania identít ako subjektov, ktoré treba reprezentovať. Politická rovina však neprináša len možnosť získať uznanie vlastnej identity a komunitnej identity, stala sa súčasne v istom zmysle prostriedkom a predmetom politickej moci. V tomto kontexte môžeme aj niekoľko rokov trvajúci uvoľnený diskurz v oblasti identít, napr. aj sexuálnych, genderových a komunitných, vnímať ako istý spôsob politického boja. Politický boj, ktorý sa stal súčasťou identity a jej reflexie, poskytol dostatočný priestor na utváranie mnohých foriem aj v tradičnom vnímaní mužskosti a ženskosti.

V kontexte vyššie zmieňovaných foriem neformálneho vzdelávania a súčasne mediálnej angažovanosti dávame ako príklad pars pro toto do popredia podcast V ženskom rode²⁴, ktorý zobrazuje rôzne chápanie a vnímanie ženy, jej postavenia, úloh v spoločnosti a vnímanie seba samých. Prostredníctvom jednotlivých rozhovorov sa snaží v istom zmysle extrahovať esenciu ženskosti a zvýrazniť iný rozmer chápania ženy, jej života, prežívania, seba prijatia, autenticity. Nie sú to rozhovory v zmysle feministickej prezentácie silných a emancipovaných žien, ktoré prerazili v mužskom svete. Naopak, jednotlivé príbehy odкрývajú rôznorodosť, multidimenzionálnosť prežívania žien ako individuality, ktoré zároveň reprezentujú a majú rôzne spoločenské roly, interakcie, vzťahy, pohybujú sa v rôznom sociálnom prostredí, majú odlišné profesie, hodnoty, videnie sveta. Jedny žijú takmer v zhode s genderovými stereotypmi, lebo v takom usporiadaní našli svoj zmysel alebo nič také neriešia, ďalšie sa snažia narúšať zité predstavy o ženách.

Napriek prevládaniu istého väčšinového názoru, že dievčatá majú prirodzene viac reálnych vzorov v budovaní vlastnej identity ako ženy, považujeme za dôležité, ak nie nevyhnutné, aby tieto ženské vzory neboli v spoločnosti brané len ako príklady pre dievčatá; naopak, vnímanie ženy, jej prežívania, postavenia v spoločnosti, rodine a vzťah k sebe samej je dôležitým faktorom aj pri budovaní mužskej identity. Nie v zmysle hľadania toho „neženského“ aspektu u mužov, ale ich kreovanie ako bratov, synov, budúcich manželov a najmä otcov.

Na široké spektrum seba utvárania a konštruovania vlastnej identity nielen z pohľadu gendra, ale aj celistvosti osobnosti každého jedného, môžeme teda poukázať aj z hľadiska našej prezentácie na sociálnych sieťach či v reálnom živote. Napodobňujeme naše vzory, snažíme sa

²² BAUMAN, Z.: *Úvahy o postmoderní době*. Praha: Slon, 2006, s. 27.

²³ FUKUYAMA, F.: *Identita. Túžba po dôstojnosti a politika hnevu*. Bratislava: Premedia, 2019, s. 21.

²⁴ S rovnomenným názvom vyšla autorke Katarine Strýčkovej v roku 2021 aj knižná verzia rozhovorov s inšpiratívnymi ženami.

adaptovať do ich prostredia, čím sa môžeme podieľať aj na vlastnej kultivácii. Človek a jeho prežívanie však ovplyvňuje mnoho faktorov, na ktoré poukazoval aj kanadský profesor psychológie a environmentálnych štúdií Robert Gifford a švédsky sociálny a environmentálny psychológ Andreas Nilsson. Venovali sa sociálnym a osobnostným faktorom, ktoré ovplyvňujú pro-environmentálne zameranie a správanie ľudí. „Osobnostné faktory zahŕňajú skúsenosti z detstva, znalosti a vzdelanie, osobnosť a sebauváranie, sebakontrolu, hodnoty, videnie politiky a sveta, ciele, pocit zodpovednosti, kognitívne predsudky, pripútanosť k miestu, vek, gender a výber voľnočasových aktivít. Sociálne faktory zahŕňajú náboženstvo, rozdiely medzi rurálnym a urbánnym životom, normy, spoločenskú triedu, blízkosť k problematickej environmentálnej lokalite, kultúrne a etické odlišnosti.“²⁵ Týchto osemnásť faktorov, na ktoré poukazovali, sú súčasťou zložitého správania a konania človeka a ako také majú vplyv aj na vnímanie iných socio-kultúrnych, politických, ekologických a ďalších tém.

V nadväznosti na vyššie uvádzanú snahu o vplyv a zároveň slobodu kreovania je dôležité chápanie identity Francisa Fukuyamu, a to prepojením utvárania identity a túžby po uznaní. „Osobnosť každého jednotlivca je základom jeho dôstojnosti, podoba tejto dôstojnosti je však rôzna a priebežne sa mení. [...] vnútorný zmysel pre dôstojnosť si vyžaduje uznanie. [...] Ľudské bytosti prirodzene vyžadujú uznanie, preto sa moderný význam identity veľmi rýchlo mení na politiku identity, v rámci ktorej jednotlivci vyžadujú verejné uznanie. [...] Filozof Hegel mal vlastne pravdu, keď tvrdil, že práve boj o uznanie bol hlavným hnacím motorom na pochopenie vzniku moderného sveta.“²⁶ Aby sa sformovala politika identít, je nutné vytvoriť zoskupenie ľudí s rovnakými alebo podobnými názormi, ktoré vznikajú nielen vzájomným vplyvom, ale aj predsedníctvom našej mimetickej túžby dosiahnuť určitý cieľ, napríklad uznanie našej skupinovej identity. Z túžby, ktorá nabáda recipienta preberať informácie od svojho idola (napr. youtubera, influencersa a pod.), pramení aj ich veľký vplyv na budovanie vlastnej osobnosti. Z tohto dôvodu je dôležitým a určujúcim faktorom naša schopnosť kritického myslenia.

Záver

Napriek tomu, že identita každého z nás, naša sebaaprezentácia je našou osobnou záležitosťou, voľbou a preferenciou, vplyv spoločnosti na ich kreovanie nemožno opomenúť. Sme sociálne bytosti a členovia spoločenstva fungujúceho na základe noriem, pravidiel, spoločného vnímania obrazu sveta, hodnôt, tradícií. To však nevyklučuje jedinečnosť identity každého člena spoločnosti. Schopnosť vybrať si vzory a zdroje a kriticky nazerať na svet okolo seba aj iných je nezanedbateľnou sociálnou kompetenciou v dobe zjavného vplyvu sociálnych sietí, digitálnych médií a bezhraničnosti internetu. Súčasne sú naše záujmy a hľadanie odpovedí či snahy o zmenu katalyzátormi angažovanosti a aktivizmu, ktorý často supluje štát a jeho úlohy starostlivosti o obyvateľov a ich potreby či už materiálne alebo duchovné.

---

²⁵ „The personal factors include childhood experience, knowledge and education, personality and self-construal, sense of control, values, political and world views, goals, felt responsibility, cognitive biases, place attachment, age, gender and chosen activities. The social factors include religion, urban-rural differences, norms, social class, proximity to problematic environmental sites and cultural and ethnic variations“ (In: GIFFORD, R., NILSSON, A., 2021, p. 14)

²⁶ FUKUYAMA, F.: *Identita. Túžba po dôstojnosti a politika hnevu*. Bratislava: Premedia, 2019. s. 21 – 22.

Príspevok z projektu „gender – osobné vs. spoločenské“ podporil z verejných zdrojov formou štipendia Fond na podporu umenia..

Literatúra a zdroje

- BAUMAN, Z.: *Úvahy o postmoderní době*. Praha: Slon, 2006, 165 s. ISBN 80-86429-11-3.
- BAUMAN, Z.: *Tekuté časy. Život ve věku nejistoty*. První vydání. Praha: Academia, 2008, 109 s. ISBN 978-80-200-1656-0.
- BAUMAN, Z.: *Tekutá modernost*. Praha: Mladá fronta, a.s., Praha, 2002, 343 s. ISBN 80-204-0966-1.
- FUKUYAMA, F.: *Identita. Tůžba po důstojnosti a politika hnevu*. Bratislava: Premedia, 2019, 178 s. ISBN 978-80-8159-753-4.
- GIFFORD, R., NILSSON, A.: Personal and social factors that influence pro-environmental concern and behavior: A review. In: *International Journal of Psychology*, 2014. Vol. 49, No. 3, p. 141- 157. [online]. [cit. 2021-09-25]. Dostupné na: <http://web.uvic.ca/~esplab/sites/default/files/Gifford%20%26%20Nilsson%202014.pdf>
- GEISELBERGER, H. (ed.): *Velký regres. Mezinárodní rozprava o duchovní situaci dneška*. Praha: nakladatelství Rybka Publishers, 2017, 311 s. ISBN 978-80-87950-34-0.
- KELLER, E., FAY, B.: Word-of-Mouth Advocacy. A New Key to Advertising Effectiveness. In: *Journal of Advertising Research*, 2012. Vol. 52., No. 4., p. 459-464. [online]. [cit. 2021-09-25]. Dostupné na: <https://odonnetc.files.wordpress.com/2014/10/word-of-mouth-advocacy-a-new-key-to-advertising-effectiveness.pdf>
- MORAVČÍKOVÁ, E.: Ideologické hry na pravdu v ére postfaktuálnej. In: *Culturologica Slovaca*, 2020, roč. 5, č. 1, s. 15-26. [online]. [cit. 2021-08-17]. Dostupné na: http://www.culturologicaslovaca.ff.ukf.sk/images/No5/Moravcikova_Ideologicke%20hry.pdf
- PLATÓN.: *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001. [online]. [cit. 2021-08-23]. Dostupné na: <http://socrates.c.sweb.cz/Semin%20C3%A1%20C5%99e/Filosofick%C3%BD%20semin%C3%A1%20C5%99/K%20C4%8Detb%C4%9B/1207%20Platon-%20C3%9Astava.pdf>
- VASILKOVÁ, A.: Občianska angažovanosť na Slovensku – minulosť a súčasnosť. In: *Security, Economy & Law*, 2018, Vol. 20, No. 3. p. 84- 100. [online]. [cit. 2021-08-25]. Dostupné na: http://security-economy-law.pl/wp-content/uploads/2019/02/SEL_20_84-100.pdf
- WEB (1): SOWA – pravidlá súťaže. In: *Social awards Slovakia*. 2021. [online]. [cit. 2021-08-19]. Dostupné na: <https://www.socialawardslovakia.sk/pravidla-sutaze>
- WEB (2): *V ženskom rode*. 2021. [online]. [cit. 2021-08-23]. Dostupné na: <https://www.facebook.com/vzenskomrode>
- WEB (3): Sádlo. 2021 [online]. [cit. 2021-08-23]. Dostupné na: <https://wave.rozhlas.cz/sadlo-8398667>
- WEB (4): *Hrana*. 2021 [online]. [cit. 2021-10-19]. Dostupné na: <https://wave.rozhlas.cz/zacina-podcast-hrana-serie-o-muzske-body-imagi-a-soubojich-s-vlastnim-telem-8600806?fbclid=IwAR2WPHDAMK8OodrGAYHsHl-XQyBI26c7ShsVd4uCN1W04MRMS0nHld19dLk>
- WEB (5): *Sexuálna výchova*. 2021 [online]. [cit. 2021-08-24]. Dostupné na: <https://www.facebook.com/sexvychova>

WEB (6): *90 60 90. Podcast o ideáloch*. 2021 [online]. [cit. 2021-08-24]. Dostupné na:
<https://open.spotify.com/episode/1bIR8UqpGXYV5nz42RjP84>

WEB (7): *Social Awards Slovakia sú v druhom kole: TOP 7 osobností sociálnych sietí*. 2021 [online]. [cit. 2021-12-01]. Dostupné na:
https://www.markiza.sk/neprehliadnite/2023921_social-awards-slovakia-su-v-druhom-kole-top-7-osobnosti-socialnych-sieti

Gender – Res Publica. Cultural Reflection

The paper is created as a form of reflection on multiple aspects of gender problems in relation to a distinction between private and public, especially in the context of digital production. Although, not just from media's or influencers' point of view, it also includes our perception as individuals. Moreover, the following paper is focused on positive examples of the civic engagement through digital media.

PhDr. Lucia Valková, PhD.

lvalkovaluc@gmail.com